

Μάνης Χρυσόστομος: Η χριστιανική αγωγή των παιδιών

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Μάνης](#)

Προσκεκλημένος του Σεβ. Μητροπολίτη Μονεμβασίας και Σπάρτης κ. Ευσταθίου μετέβη ο Σεβ. [Μητροπολίτης Μάνης κ. Χρυσόστομος Γ'](#) στις 27 Ιανουαρίου στη Σπάρτη και μίλησε στη Σχολή Γονέων της επιχωρίου Ι.Μητροπόλεως, της οποίας έχει τον συντονισμό ο προϊστάμενος του Ι. Ναού Αγίου Νίκωνος π. Αθανάσιος Σπηλιώτης, με θέμα: «Η χριστιανική αγωγή των παιδιών».

“Η κακή συμπεριφορά των ανηλίκων είναι αντικατοπτρισμός του πνευματικού προσανατολισμού της σύγχρονης κοινωνίας. Όταν η ήθικη παρακμή έχει γενικευθεί, όταν η μετριότητα είναι στό προσκήνιο, όταν η άπαξίωση των αξιών της ζωής καθίσταται σύνηθες φαινόμενο, τότε τί νά περιμένουμε; Λυπούμεθα

είλικρινά για τὰ ποικίλα φαινόμενα τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς, τῆς βίας, τῆς ἀναρχίας, τῆς ἐγκληματικότητας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἀλλά στό βάθος πρέπει νά τό ξέρουμε καλά, ὅτι ὑπάρχει τό μεγάλο θέμα καί αὐτό εἶναι ὁ πνευματικός λιμός στόν σύγχρονο ἄνθρωπο, ἄλλως τό ἔλλειμμα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Χίμαιρα θ' ἀποβαίνει ἡ τακτική ἐπίλυσης τοῦ προβλήματος μόνον μέ ἀστυνομικά μέτρα. Βεβαίως καί χρειάζονται τά μέτρα αὐτά, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἀλλά δέν ἀρκεῖ ἡ ἐφαρμογή τοῦ νόμου. Ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, ἡ ἐφαρμογή καί στίς ποικίλες παραβατικότητες τῆς νεολαίας, τό «*dura lex sed lex*». Ἀλλ' ἐάν πρόκειται νά λύσουμε τήν νεανική παραβατικότητα μέ τό «*dura lex sed lex*» δέν θά ὑπῆρχε ἀνάγκη ὑπαρξης τοῦ Εὐαγγελίου καί τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας", εἶπε μεταξύ ἄλλων στην ομιλία του.

Στην ομιλία παρέστη ὁ οικεῖος Ιεράρχης, ὁ βοηθός Εἰσκόπος Λακεδαιμονίας κ. Θεόφιλος, ὡς καί γονεῖς. Μετά την ομιλία ἀκολούθησε καί συζήτηση ἐπὶ τοῦ ζωτικῡύ τούτου θέματος. Τέλος ἡ ομιλία μεταδιδόταν καί διαδικτυακά.

Παρακάτω ολόκληρη ἡ ομιλία τοῦ Μητροπολίτη Μάνης:

1. Ὅταν μοῦ δόθηκε τό θέμα τῆς ὁμιλίας: «Ἡ χριστιανική ἀγωγή τῶν παιδιῶν», ἀμέσως ἦλθε στό νοῦ μου, ἡ δέηση πρὸς τόν Κύριον: «Τήν νεότητα παιδαγωγήσον». Αὐτή τήν σύντομη προσευχή, ὡς γνωστόν, τήν βρίσκουμε στή Θεία Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καί εἶναι ἐξόχως σημαντική. Δέηση, παράκληση καί εὐχή ὅλων μας. Τό περιεχόμενό της περικλείει τήν δυναμική τῆς προσωπικότητας τοῦ νέου ἀνθρώπου, ἀλλά συνάμα καί τήν ἀξία τῆς διαπαιδαγωγησης. Καί βέβαια γνωρίζει ὁ σοφός Μέγας Βασίλειος, τί σημαίνει νεότητα καί πόσα προβλήματα παρουσιάζονται κατ' αὐτήν τήν ἡλικία καί πόσο δύσκολο εἶναι τό ζήτημα τῆς ἀγωγῆς. Γι' αὐτό τόν λόγο, ὁ σπουδαῖος αὐτός παιδαγωγός τῆς Ἐκκλησίας συνεδύασε τήν «θύραθεν παιδεία» καί τήν «κατά Χριστόν παιδεία», γιά νά ὑπάρξει ἡ σωστή διαπαιδαγωγήση. Μέ τό ἔργο του «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων», θεωρεῖ τήν κλασική ἀνθρωπιστική παιδεία, ὡς σπουδαιότατο μέγεθος γιά τήν ἀνάπτυξη καί προαγωγή καί διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα καί ἐπίσης μέ τήν περίφημη ὁμιλία του μέ τόν τίτλο: «Πρόσεχε σεαυτῷ», ὑπογραμμίζει τήν ἀξία τῆς πνευματικῆς ἐν Χριστῷ καλλιέργειας τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου.

Πράγματι, ἡ διαπαιδαγωγήση τῶν νέων, παιδιῶν καί ἐφήβων, εἶναι ἓνα μεγάλο καί δύσκολο θέμα, ἀλλά καί ἀναγκαῖο. Καί τοῦτο, γιατί ἔχουμε νά κάμνουμε μέ ψυχές νέων ἀνθρώπων, τίς ὁποῖες διαπαιδαγωγοῦμε. «Τί γάρ ἴσον ρυθμίσαι ψυχὴν καί

διαπλάσαι νέου διάνοιαν»; (PG 58, 584), θά μᾶς πεῖ ὁ Ἱ. Χρυσόστομος. Καί θά συμπληρώσει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅτι: «Τέχνη τεχνῶν ἐστί ἄνθρωπον ἄγειν» (PG 35, 425).

*

Ἀλλά ποῖοι εἶναι οἱ φορεῖς, ποῖοι εἶναι οἱ παράγοντες, οἱ θεμελιακοί καί σπουδαῖοι, πού ἀσκοῦν σήμερα ἀγωγή;

Πρῶτον, εἶναι ἡ οἰκογένεια. Δικαιωματικά ἀνήκει στήν οἰκογένεια, τό χρέος τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν. Ἐκεῖ, μέσα στήν οἰκογενειακή ἐστία σμιλεύεται ὁ χαρακτήρας τῶν παιδιῶν καί σταδιακά διαμορφώνεται ἡ προσωπικότητά τους. Μέσα στό οἰκογενειακό περιβάλλον τό παιδί δέχεται, διαισθάνεται, καταγράφει καί ἀντιγράφει κανόνες συμπεριφορᾶς. Ἐκεῖ, ὁ πατέρας, ὡς σύμβολο τοῦ κύρους καί τῆς αὐθεντικότητος καί ἡ μητέρα, ὡς σύμβολο τῆς στοργῆς καί τῆς οἰκειότητος, ἐκεῖ, θά δώσουν τά πρῶτα δείγματα ἀγωγῆς. Οἱ γονεῖς. Ὡς εἶναι γνωστόν οἱ σχέσεις γονέων καί τέκνων εἶναι παντοτινές, ἀμφίδρομες καί καθοριστικές. Ὁ πατέρας καί ἡ μητέρα ἔχουν τό χρέος τῆς σωστῆς διαπαιδαγώγησης. Οἱ δέ γονεῖς, δέν θά πρέπει νά νομίσουν, ὅ,τι τά τέκνα τους ἀνήκουν κατὰ τρόπον ἰδιοκτησιακόν σ' αὐτούς. Εἶναι δῶρα καί εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Καί μία ἡμέρα θά δώσουν λόγο στό ἐπουράνιο Κριτήριον γιά τήν ἀγωγή καί γιά τήν διαπαιδαγώγηση τῶν τέκνων πού τούς ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός. Ἐκεῖ, λοιπόν, στήν εὐπλαστική παιδική ψυχή, πού εἶναι ὡς κερί, θά μάθει τό παιδί τήν ἄσκηση, τήν ἀγωγή τῆς γλώσσας, τῆς ἀκοῆς, τῶν ὀφθαλμῶν. Γι' αὐτό μιᾶμε καί μοχθοῦμε νά ἔχουμε σωστές οἰκογένειες.

Ὁ δεύτερος παράγοντας εἶναι τό σχολεῖο. Εἶναι χῶρος, ὃχι μόνο τῆς μετάδοσης γνώσεων, ἀλλά συγχρόνως εἶναι, ὀφείλει νά εἶναι, καί ὁ χῶρος τῆς διαπαιδαγώγησης καί τῆς προσφορᾶς τοῦ ἥθους. Καί βέβαια πρέπει νά προσέξει τό σημερινό σχολεῖο, ὃχι μόνο νά μήν βυθίζεται μέσα σέ μία ἄκριτη ἰδεολογία πολυπολιτισμική, ἀλλά νά μπορεῖ νά κρατεῖ τήν ἰδιοπροσωπία πού ἔχει ὁ Ἕλληνας καί τό παιδί, πού ἀνατρέφεται μέσα στήν ἐλληνική οἰκογένεια καί στό ἐλληνικό σχολεῖο. Εἶναι ἀνάγκη νά ὑπάρχει τό ἀμφότερον. Δηλαδή καί ἡ γνώση, ἀλλά καί συγχρόνως καί ἡ ἀγωγή ἥθους. Εἰδικότερα, ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, ὑπογραμμίζει τήν θέση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Δηλαδή, λέγει, ὅτι θά βοηθήσει τά παιδιά ὁ δάσκαλος μέ τό δικό του παράδειγμα γιά τήν προοδευτική ἀγωγή τους. Γράφει: «Τίποτε δέν φέρνει τόσο πρός τό δρόμο τῆς ἀλήθειας, ὅσο ἡ ἀκρίβεια καί ἡ συνέπεια τῆς συμπεριφορᾶς. Γιατί δέν προσέχουν τά παιδιά τόσο τά λόγια, ὅσο τά ἔργα» (PG 53, 74ε').

Ὁ τρίτος παράγοντας εἶναι ἡ κοινωνία. Ἡ κοινωνία, ἡ ὁποία καί αὕτη ἀσκεῖ ἀγωγή. Καί γεννᾶται τό βασικό ἐρώτημα: Ἄραγε ἡ σημερινή κοινωνία, μέ τόν πολιτισμό της, μ' ὅλη τήν τεχνολογική πρόοδό της, δημιουργεῖ ἐκεῖνες τίς προϋποθέσεις γιά τήν διαπαιδαγώγηση τῶν νέων μας; Μήπως μερικές φορές διαβάζουμε καί ἐρμηνεύουμε μέ κακό τρόπο τόν σύγχρονο πολιτισμό καί ἔχουμε μία λανθασμένη ἄποψη γιά τήν ἔννοια πρόοδος; Μήπως δέν προβάλλουμε τά πρότυπα ἐκεῖνα, τά ὁποῖα θά εἶναι πρότυπα ἡρωϊσμοῦ, θυσίας, διακονίας καί ὑψιστης πνευματικότητας

γιά τά παιδιά μας, πού ζοῦν καί κινοῦνται μέσα σ' αὐτή τήν κοινωνία; Ἐναπόκειται πρωτίστως στούς ὑπευθύνους, σ' ὅλους τούς τομεῖς, νά μή σβηστεῖ ἀπό τόν ἀξιακό κώδικα τῆς κοινωνίας μας ἡ θεοσέβεια καί ἡ ἀγωγή ἀρχῶν στά παιδιά μας.

Καί ἄφησα ὡς τελευταῖο, ὡς ἐπιστέγασμα, τήν Ἐκκλησία. Τήν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἔχει Ἀρχηγό, τόν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό. Καί δέν θά ἦταν διαφορετικά, ἡ Ἐκκλησία νά μήν ἐνδιαφέρεται, νά μήν ποιμαίνει καί νά μήν διαπαιδαγωγεῖ τά παιδιά, τήν νεότητα, ἀφοῦ ὁ Ἰδιος, ἡ Κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, ἠγάπησε Πρῶτος Αὐτός, τά παιδιά. Μάλιστα, ὅταν οἱ μαθητές Του ἐμπόδισαν νά πλησιάσουν τά παιδιά τόν Κύριο, Ἐκεῖνος εἶπε: «Ἄφετε τά παιδιά ἐλθεῖν πρός με καί μή κωλύετε αὐτά, τῶν γάρ τοιούτων ἐστίν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 19,14). Καί ὅχι ἀπλῶς ἐνηγκαλίσθη καί ὅχι ἀπλῶς εὐλόγησε, ἀλλά ὅπως ἀναφέρει τό ἱερό κείμενο, «κατηυλόγει» (Μάρκ. 10,16) αὐτά, δίδοντας πλούσια τήν Χάρι Του. Μέσα στόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας, πού ταιριάζει ἀπόλυτα στήν νεότητα, μέσα σ' αὐτό τόν χῶρο τόν ἀγιαστικό τῆς Θείας Χάριτος, ἐκεῖ τά παιδιά θά διαπαιδαγωγηθοῦν. Ἐκεῖ, θά ἀκούσουν τό ἱερό Εὐαγγέλιο. Ἐκεῖ θά ἀκούσουν τούς «Μακαρισμούς», τίς «Παραβολές» τοῦ Κυρίου. Θά διδαχθοῦν αὐτή τήν Θεία Διδασκαλία. Θά λάβουν παραδείγματα καί συνθήματα πνευματικά γιά τήν ζωή τους. Ἐκεῖ θά ἀκούσουν τήν ἔννοια τήν μεγάλη τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς «καινῆς», τῆς καινούργιας ἐντολῆς τῆς ἀγάπης. Ἐκεῖ, στόν ἐκκλησιασμό καί τήν συμμετοχή τους στή Θεία Λειτουργία, θά εὐλογηθοῦν καί θά λάβουν δύναμη γιά τήν πορεία τῆς ζωῆς τους. Ἐκεῖ θά μάθουν τήν ἔννοια τῆς μετάνοιας καί τῆς προσφορᾶς. Ὅσο περισσότερο συνειδητοποιοῦν οἱ νέοι μας, τό τί σημαίνει χριστιανική ζωή καί ὅσο περισσότερο ἀγιάζονται μέ τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, τόσο περισσότερο καλλιεργεῖται ὁ ἐσωτερικός τους κόσμος. Γιατί, τελικά, ἡ κατά Χριστόν μόρφωση καί ἡ κατά Χριστόν ἀγωγή εἶναι ὁ κολοσσός τῆς ἀγωγῆς καί τῆς διαπαιδαγώγησης.

*

2. Ἄς ἀναλύσουμε ὅμως τό θέμα εἰδικότερα. Εἶπαμε, ὅτι ὁ ἱερός θεσμός τῆς οἰκογένειας παίζει καθοριστικό ρόλο στήν ὅλη ἀγωγή τῶν παιδιῶν μας. Πράγματι, τό στήριγμα τῆς οἰκογένειας εἶναι ὁ πατέρας καί ἡ μητέρα. Καθ' ὅτι, οἱ γονεῖς, πατέρας καί μητέρα, ἔχουν διαφορετικές ἀρετές καί διαφορετικές ἀποστολές στήν ἰδανική τους μορφή καί ἡ συνάντηση αὐτῶν φέρει τήν ἀγαθή καί εὐεργετική ἰσορροπία στήν οἰκογένεια. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐν προκειμένῳ, θά ὑπογραμμίσει: «Τί πατρός γνησιότερον καί τί μητρός συμπαθέστερον;» (PG 35, 869). Γι' αὐτό καί ἡ προτρεπτική ἐντολή τοῦ Θεοῦ ἔχει μεγίστη ἀξία ἀνά τούς αἰῶνες. «Τίμα τόν πατέρα σου καί τήν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καί ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς» (Δευτερ. 5,16) καί τό βιβλίο τῶν «Παροιμιῶν» τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος θά μᾶς πεῖ: «Ἄκουε, υἱέ, παιδείαν πατρός σου καί μή ἀπώση

θεσμούς μητρός σου. Στέφανον γάρ χαρίτων δέξη σῇ κορυφῇ καί κλοιόν χρύσειον περί σῶ τραχήλῳ» (Παροιμ. 1,8). Ἔτσι, ἂν ὁ πατέρας εἶναι ὁ ἐγκέφαλος τῆς οἰκογένειας καί κυβερνήτης τοῦ σπιτιοῦ, ἡ μητέρα εἶναι ἡ καρδιά καί ἡ ὑπαρχος. Ὁ πατέρας θέτει τήν λογική, ἡ μητέρα τό αἶσθημα. Ὁ πατέρας ἔχει τήν δύναμη, ἡ μητέρα τήν ἀπλότητα. Ὁ πατέρας δίνει τήν προσταγή, ἡ μητέρα τήν τρυφερότητα. Ὁ πατέρας δηλώνει τήν προστασία, ἡ μητέρα τήν οἰκειότητα. Ὡστόσο καί οἱ δύο ἀλληλοσυμπληρώνονται. Ὁ ἕνας χρειάζεται τόν ἄλλο. Καί ἔπειτα ὑπάρχει μία ἀπέραντη θεόδοτη, φυσική ἀγάπη πού συνδέει γονεῖς καί παιδιά καί ἀναπτύσσεται ἕνας σεβασμός πού προσφέρεται ἀπό τούς μικρότερους πρός τούς μεγαλύτερους. Ἔτσι ὑπάρχει μιᾶ ἀκένωτη πηγὴ στοργῆς ἀπό τούς γεννήτορες πρός τά παιδιά καί ἕνας μυστικός δρόμος, τοῦτέστιν ὑπαρξιακός, ἠθικός, πού συνδέει γονεῖς καί παιδιά. Αὐτοὶ μοναχὰ τόν γνωρίζουν.

Μ' αὐτὴ τήν συμπόρευση, οἱ γονεῖς μποροῦν πλέον νά προχωρήσουν καί στήν διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν τους. Ἀκριβῶς, διότι ἡ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν θέλει πολλή ἀγάπη καί πολλή ὑπομονή. Εἶναι πράγματι δύσκολο τό ἔργο τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν καί χρειάζεται τήν εἰδική μεταχείριση ἐπειδὴ ἔχουμε νά κάνουμε μέ ψυχές παιδιῶν, προσωπικότητες ἀνηλίκων. Ὁ Ἱ. Χρυσόστομος θά πεῖ: «Χαλεπόν ἡ νεότης, ὅτι εὐρίπιστον (= εἶναι ἀσταθής), εὐεξαπάτητον (= εὐκόλα ἐξαπατᾶται) καί εὐόλισθον (= εὐκόλα γλιστράει στό κενό)» (PG 49, 21δ).

Ἐπειτα, τά παιδιά διψοῦν γιὰ κοινωνικότητα, ἐπιθυμοῦν τόν διάλογο, ἐρωτοῦν καί περιμένουν ἀπαντήσεις, ἀναζητοῦν πρότυπα, ποθοῦν τήν ἀλήθεια. Δέν παύει διηνεκῶς νά χρειάζεται τήν κατάλληλη καί μετὰ πολλῆς διακρίσεως καί συνέσεως ἀγωγή, ἰδιαίτερα ἡ ἐφηβική ἡλικία, ὅπου στήν χρονική αὐτὴ περίοδο τό παιδί αἰφνίδια ἀλλάζει καί ἐξελίσσεται ραγδαία τόσο σωματικά ὅσον καί ψυχικά καί διανοητικά. Ἀκριβῶς, διότι δέν ἀρκεῖ ἡ γνώση. Εἶναι ἀναγκαῖο καί τό ἥθος. Καί φυσικά οἱ γονεῖς εἶναι ἐκεῖνοι πού θά σμιλεύσουν τόν χαρακτήρα καί θά στηρίξουν τό οἰκοδόμημα τῆς νεότητος. Γιατί ἐκεῖ μέσα στό οἰκογενειακό περιβάλλον, τό παιδί κυριολεκτικά δέχεται, διαισθάνεται, καταγράφει καί ἀντιγράφει κανόνες ζωῆς καί συμπεριφορᾶς. Ἐκεῖ ὁ πατέρας θά ἐκπροσωπεῖ τό κύρος καί ἡ μητέρα τήν οἰκειότητα. Ἄλλη βέβαια εἶναι ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ πατέρα καί ἄλλη τῆς μητέρας. Τόν πατέρα τόν διακρίνει ὁ ἐγωκεντρισμός, τήν μητέρα ὁ ἑτεροκεντρισμός. Ἐνῶ ὁ πατέρας ψάχνει νά βρεῖ, γιατί ἄραγε νά κλαίει τό παιδί, ἡ μάνα ἔχει κιόλας κατορθώσει νά στεγνώσει τά δάκρυά του. Γι' αὐτό χρειάζονται καί οἱ δύο σ' αὐτό τό ἐργαστήριον τῆς διαπαιδαγώγησης. Ἐξ' ὅλων αὐτῶν προκύπτει ἀσφαλῶς καί τό σπουδαιότατο ζήτημα τῆς εὐθύνης καί τῆς ὅλης συμπεριφορᾶς τῶν γονέων ἀπέναντι στά παιδιά τους.

Ἰδιαίτερα ὁ νέος ἔχει τήν φυσική τάση νά μιμηθεῖ τόν πατέρα του, στόν ὁποῖο

διακρίνει έσωτερική δύναμη και αίσιοδοξία αλλά και σιγουριά για την αντιμετώπιση της ζωής, τον αγωνιστή πατέρα, ο οποίος είναι πρότυπο και μεταδίδει την «τέχνη του ζήν». Τότε, ιδία, ο έφηβος γίνεται κοινωνός των οικογενειακών θεμάτων και λαμβάνει την αίσθηση της ευθύνης έναντι του περιβάλλοντός του και του έαυτού του.

*

3. Θα μείνουμε, ωστόσο, περισσότερο στο πρότυπο της μητέρας. Ο βιολογικός, φυσιολογικός τρόπος, μέ τον οποίο ο Θεός έδωσε την μητρότητα καταλήγει στην μέγιστη αγάπη της μητέρας για τό παιδί της. Είναι σπλάγχνο της. Είναι τό δώρο της, πού έδωσε ο Θεός σ' αυτή. Κατέστη συν-δημιουργός του Θεού. Λειτουργεί τό μυστήριο της ζωής και αυτή είναι ή ιερότητα της μητέρας. Η μητρότητα κλείνει μέσα της κάτι τό μοναδικό και αναντικατάστατο. Είναι τουτό ασφαλώς και προνόμιο και ευθύνη και προικισμένη μέ πλούσιο ψυχικό κόσμο, αυτή, ως επί τό πλεϊστον, διαμορφώνει τον χαρακτήρα του παιδιοϋ. Είναι εκείνη πού δίνεται, έτοιμη για προσφορά, για διακονία. Ξέρει και κινείται στον κόσμο των συγκινήσεων, ένω ο πατέρας στον κόσμο των συμφερόντων και συλλογισμών. Γι' αυτό και ή μητέρα περισσότερο άφοσιώνεται στο παιδί της, στή σωματική και πνευματική του ανάπτυξη, κάτι πού χρειάζεται συνεχή αϋταπάρνηση και αϋτοθυσία. Ως διδάσκει ή έπιστήμη της ψυχολογίας, ή γυναικεία ψυχοσύνθεση διαφέρει από την ανδρική. Αυτό πού ιδιαίτερα χαρακτηρίζει την γυναίκα είναι ή έντονη ευαισθησία και συναισθηματικότητα, ο πλοϋτος της καρδιάς της και μέ τον πλοϋτο αυτό διακονεί και ύπηρετεί, τό παιδί της. Και τό παιδί βαθειά, μυστικά αισθάνεται αυτή την ζεστασιά και άφοσίωση και στοργή της μητέρας. Αυτή είναι ή ήθική της αξία και ή άνωτερότητά της.

Εϊδικότερα, τά παιδιά τρόπον τινά, λαμβάνουν από την μητέρα την ζωή του σώματος και ζωή της ψυχής. Έτσι, ή άποστολή και ή προσφορά της μητέρας είναι άνυπολόγιστη. Πολύ σοφά έχει λεχθεί, ότι μία σωστή μητέρα ίσοδυναμεί μέ 1000 δασκάλους.

Άξίζει νά παραθέσουμε ένα ιστορικό γεγονός από την αρχαία Ρώμη έξόχως διαφωτιστικό. «Μπροστά σ' ένα άπέρριττο σπίτι σταματᾷ ένα άμάξι. Μιά κυρία κατεβαίνει, ντυμένη λαμπρά, στολισμένη μέ πλούσια κοσμήματα. Την ύποδέχεται ή οικοδέσποινα, μία σοβαρή γυναίκα μέ φωτεινό μέτωπο και καθαρή ματιά. Τή λένε Κορνηλία. Είναι φίλες μέ την έπισκέπτρια. Κάθονται και κουβεντιάζουν μέ πολλή χαρά και διάθεση. Κάποτε ή κουβέντα φτάνει και στά φορέματα. Σάν όλες τίς γυναίκες, οι δύο Ρωμαίες κάτι έχουν νά πουν γι' αυτό. Τότε ή έπισκέπτρια δείχνει στην Κορνηλία τά κοσμήματά της μέ πολύ καμάρι και της περιγράφει κι άλλα πολλά, πού έχει κρυμμένα στην κασετίνα της, στο σπίτι. Ύστερα ζητάει άπ' την

Κορνηλία νά τῆς δείξει κι ἐκείνη τὰ δικά της. Ἡ Κορνηλία γυρίζει ἄλλοῦ τὴν κουβέντα καὶ φαίνεται σάν νά μὴν ἄκουσε τὴν ἐπιθυμία τῆς φίλης της. Ἀλλά σέ λίγη ὥρα μπαίνουν στό δωμάτιο δύο νεαρά παλληκάρια. Πλησιάζουν καὶ χαιρετοῦν τίς δύο γυναῖκες. Τότε ἡ Κορνηλία τὰ φέρνει κοντά της καὶ λέει στή φίλη της: «Νά, τὰ διαμάντια μου»!

Ἦταν οἱ υἱοὶ της, οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι, ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Γάϊος. Δυό ἀπ' τίς μεγαλύτερες δόξες τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Ἡ ἱστορία δέν ἀναφέρει τό ὄνομα τῆς ἄλλης κυρίας μέ τὰ πολλά χρυσαφικά. Μιλάει ὅμως μέ τό σεβασμό γιὰ τὴν Κορνηλία, τὴ μητέρα πού φρόντισε νά σμιλέψει στό σπίτι της ἀθάνατα διαμάντια, τὰ παιδιὰ της».

Πράγματι, ἡ μητέρα εἶναι ἐκείνη πού θά διδάξει καὶ θά συμβουλεύσει τό παιδί της. Ἐκείνη θά κάμνει διάλογο μαζί του. Θά δώσει τίς πρῶτες ἀπαντήσεις, στά πρῶτα ἐρωτήματα τοῦ παιδιοῦ της. Ἐκείνη θά χαρίσει τὴν ἐμπιστοσύνη της καὶ θά ὑπάρξει ἔτσι ἡ ἀνταπόδοση. Ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη εἶναι τό μεγάλο εὐεργέτημα. Θά λέγαμε, ὅτι ἡ ἑτεροσυγκινητικότητα τῆς γυναίκας εἶναι ὡς ἓνας φάρος πού καθοδηγεῖ τὴν ἀποστολὴ της. Ὁ ψυχικός της κόσμος, πού ἐπηρεάζει ὅλες τίς διαθέσεις, τούς πόθους, τίς ἀποστροφές, τίς πράξεις της. Τό φυσικό ἔνστικτο τῆς μητέρας τὴν ὠθεῖ στὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀποστολῆς της, ἀβίαστα, φυσιολογικά καὶ ὄχι τεχνητά καὶ εἰκονικά. Εἶναι ἔμφυτη ἡ ἔντονη θυσιαστικὴ ἀφοσίωση τῆς μητέρας στό σπλάγχνο της, στό παιδί της.

Ὁ σχηματισμός δέ τοῦ χαρακτῆρα, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού τό παιδί βρίσκεται στή κούνια του. Δέν εἶναι ἀνάγκη νά τοῦ ποῦν οἱ γονεῖς λέξεις καὶ φράσεις ὅ,τι τό ἀγαπᾶνε. Τό παιδί αἰσθάνεται, ἀναπνέει τὴν ἀγάπη τῶν γονιῶν του. Τό νήπιο δέν ξέρει λέξεις, δέν ξέρει νά διαβάζει. Ξέρει ὅμως νά διαβάζει τὰ μάτια τῆς μητέρας του. Ὅταν τό πάρει ἡ μητέρα στὴν ἀγκαλιά της, τό χαϊδεύσει, τό φιλήσει καὶ τοῦ μιλήσει ἀπαλά, τότε στό νήπιο, γεννιέται ἡ πίστη στὸν ἑαυτό του πού εἶναι βασικότατο στοιχεῖο γιὰ τὴν διαμόρφωση τοῦ χαρακτῆρα του. Καὶ ἡ μητέρα μ' ὅλες τίς φυσιολογικὲς κινήσεις της ἀπὸ τὸν θηλασμό μέχρι τὰ πρῶτα βήματα διαμορφώνει χαρακτῆρα. Ξέρει νά παίρνει τὰ ἀγκάθια τῆς ζωῆς καὶ νά τὰ πλάθει ἄνθια. Καὶ βέβαια, ἡ πηγαία ἀγάπη τῆς μητέρας ἔχει τὴν ἀνταπόδοση καὶ τὴν τιμὴ καὶ τὸν σεβασμό τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν μητέρα του, ὡς τό παράδειγμα πού ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος στὴν «Ἱστορία» του, ὅπου ὁ Κλέοβις καὶ ὁ Βίτων ζεύχθηκαν στὴν ἄμαξα ἀντὶ ὑποζυγίων γιὰ νά μεταφέρουν τὴν μητέρα τους τὴν Κυδίππη στό ναό.

Κάθε ἄνθρωπος καὶ προπαντός κάθε παιδί ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν μητέρα Του. Εἶναι κανόνας. Σέ λῦπες καὶ χαρές, στήριγμα ἢ μητέρα. Στὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ στό τέλος της ἡ μητέρα. Μὴν ἀμφιβάλλουμε ὅ,τι ἡ λέξη μάνα εἶναι ἱερὴ γιὰ τὸν κάθε

άνθρωπο. Αύτη ή λέξη κατόρθωσε, πιό πολύ άπ' άλλες, νά ένώσει τίς ψυχές τών ανθρώπων.

Όραιοτάτα θά τό διατυπώσει ό Μ. Βασίλειος μιλώντας γιά τήν μάμμη του καί φυσικά καί γιά τήν μητέρα του: «Ήν έκ παιδός έλαβον έννοιαν περί Θεοῦ παρά τής μακαρίας μητρος μου (=Έμμέλειας) καί τής μάμμης Μακρίνης, ταύτην αύξηθεΐσαν έσχον έν έμαυτῷ· οὐ γάρ άλλα έξ άλλων μετέλαβον έν τή τοῦ λόγου συμπληρώσει, αλλά τάς παραδοθείσας μοι παρ' αύτῶν άρχάς έτελείωσα (= συμπλήρωσα, τελειοποίησα» (PG 32, 8, 25C).

Άπό τό άλλο μέρος, ή έλλειψη τής μητέρας, παΐζει σπουδαιοτάτο ρόλο στήν όλη διαμόρφωση τής προσωπικότητας τοῦ παιδιοῦ. Τό παιδί βαθύτατα στόν έσωτερικό του κόσμο βιώνει αύτή τήν άπουσία, τήν έλλειψη τής μητέρας, γιατί ή μητέρα μοιάζει μέ τήν θάλασσα πού όλα τά κύματα τών χρόνων κυλάνε καί αλλάζουν, πάντα όμως ή μητέρα θάναι μητέρα, ή ίδια στή θέση της, αλλά καί στή ψυχή τοῦ παιδιοῦ της. Ή ίδια. Τό παιδί, τό όποιο στερήθηκε τήν μητέρα του, άν δέν καλλιεργηθεΐ σωστά, άν δέν λάβει ήθική - πνευματική δύναμη, θά έχει στό μέλλον δύσκολη κοινωνική προσαρμογή. Ή όλη πνευματική καί ψυχολογική του ανάπτυξη θά έμποδίζεται άπό έσωτερικές συγκρούσεις ή στάσεις έναντιώσεως, ποικίλες άμφισβητήσεις ή ύπερβολές μή όμαλής συμπεριφορᾶς. Ός άναφέρει ό Πλούταρχος θά έχει μία «άτονία ψυχής», τό παιδί πού μεγαλώνει χωρίς μητέρα. Καί μέ τήν έκφραση «άτονία ψυχής», ό Πλούταρχος δηλώνει τόν νέο εκείνο πού παρουσιάζει άσθένεια ως πρόσ τήν βούληση καί έν γένει άστάθεια ως πρόσ τόν χαρακτήρα του. Άνθρωπος, δηλαδή, χωρίς ψυχικό σθένος καί σταθερά θέληση. Ρώτησαν ένα κρατούμενο στίς φυλακές. -Ποιό πράγμα στερήθηκες πιό πολύ στήν παιδική σου ήλικία; Καί ή άπάντηση: -Τήν παρουσία τής μάνας. Γι' αύτό καί είναι πολύ σπουδαίο τό σωστό οικογενειακό περιβάλλον πού μέ τήν βοήθεια καί τήν όλη διαπαιδαγώγηση τών γονέων καί ιδιαίτερα τής μητέρας, νά μπορέσει τό παιδί ν' άνοιχθεΐ στή ζωή, ώστε νά άνακαλύψει τό είναι του, τήν προσωπικότητά του καί τόν κόσμο πού τό περιβάλλει.

*

Έπειτα όφείλουμε νά γνωρίζουμε, ότι εάν ένα παιδί νοιώσει στά πρώτα του χρόνια στοργή, ζεστασιά καί έμπιστοσύνη, μεγαλώνοντας θά δημιουργήσει έγκάρδιες σχέσεις καί μέ τούς άλλους ανθρώπους. Δέν θά μισεί τόν άλλο. Δέν θά είναι έχθρός του. Θάναι ό συνάνθρωπος. Έτσι διακρίνουμε ότι γιά ένα μεγάλο χρονικό διάστημα τό οικογενειακό περιβάλλον άποτελεΐ γιά τό παιδί ένα είδος προστατευτικοῦ πλαισίου. Μετά όμως, στό μέλλον, τί γίνεται; Μή λησμονοῦμε τήν βασική άρχή ότι «τό παιδί μιμεΐται ή άντιτίθεται σύμφωνα μέ τούς όρους τοῦ οικογενειακοῦ περιβάλλοντος». Έπειτα θά έλθει τό σχολικό περιβάλλον. Εκεί πώς

θά σταθεῖ; Πῶς θά ἀντιμετωπίσει τίς διάφορες προκλήσεις; Καί εἶναι γνωστό ὅτι ἀπό μία μὴ ὁμαλή οἰκογενειακή κατάσταση ἔχουμε καί μία ταραγμένη αὐριανή κοινωνία. Εἶναι ἀποδεδειγμένο πλέον, ὅτι ὅποιος χάνει τό παιδί σήμερα, χάνει τήν κοινωνία αὐριο.

*

4. Εἰδικότερα, θά ἀσκήσουμε ἀγωγή «ἐν παιδείᾳ καί νουθεσίᾳ Κυρίου» (Ἐφ. 6,4). Τί σημαίνει αὐτό; Αὐθεντικά, γνήσια καί καθαρά θά μιλήσουμε γιά τόν Χριστό στά παιδιά μας. Καί ὅταν οἱ νέοι μας γνωρίσουν τόν Χριστό, νά ξέρουμε ὅτι τότε, θά ἔχουν κάνει τήν μεγαλύτερη ἀνακάλυψη τοῦ ὁμορφου κόσμου τοῦ Πνεύματος.

Πρέπει ὅμως νά γνωρίζουμε πῶς θά μιλήσουμε καί θά παιδαγωγήσουμε εἰς Χριστόν. Τό παιδί βέβαια δέν παύει νά εἶναι ἀπό τήν μικρή ἡλικία ἕνας κόσμος ὁλόκληρος μέ ἀρετές καί κακίες, μέ χαρίσματα καί ἐλαττώματα. Εἶναι μία διαμαντόπετρα, πού θέλει ὅμως κατεργασία γιά νά λάμψει καί νά γίνει πολύτιμη. Τό παιδί πρέπει νά καταστεῖ ἕνας ἰσορροπημένος ἄνθρωπος, μία ὁλοκληρωμένη προσωπικότητα.

Ὡς εἶναι γνωστόν, τά παιδιά διέρχονται χρονικές περιόδους ἠθικῆς κρίσεως καί πολλῶν ἀμφιβολιῶν καί ἐσωτερικῶν συγκρούσεων. Ἰδίᾳ, ἡ ἐφηβική ἡλικία εἶναι ἡ πιό ταραγμένη ἡλικία, καθ' ὅτι πρόκειται γιά μία μεταβατική χρονική περίοδο. Εἶναι ἡ ἡλικία τῶν ποικίλων ἀνησυχιῶν, τῆς ἀμφισβήτησης, τῆς ἀνακάλυψης τοῦ ἐγώ καί ἐν γένει τῆς προσωπικότητάς του, ἡ ἐποχή τῶν πολλῶν ἐρωτήσεων, τῶν πολλῶν «γιατί». Καί ἀσφαλῶς ἀναζητεῖ ἀπαντήσεις. Θέλει συζήτηση καί ἀποδεικτικά στοιχεῖα. Γι' αὐτό καί ποτέ δέν πρέπει νά περιφρονοῦμε τό παιδί, ὅ,τι κ' ἂν μᾶς πεῖ καί ὅπως κ' ἂν ἐκφραστεῖ, ἴσως καί μὴ κόσμια καί εὐγενικά. Ἴσως καί νά θέλει νά μᾶς δοκιμάσει καί νά δείξει ὅτι εἶναι ἀνώτερός μας. Ἐμεῖς, ὡστόσο, δέν πρέπει νά χάνουμε τήν ψυχραιμία καί τήν ὑπομονή μας. Δέν ἔχει σημασία, ἂν ἀντιδρᾷ ὁ συνομιλητής μας, νέος ἄνθρωπος, ἂν διατυπώνει ἀντίθετες ἀπόψεις. Νά γνωρίζουμε, ὅτι ἔμεῖς, κάθε φορά κάνουμε τό καθήκον μας καί ὁ ὑγιῆς σπόρος πέφτει στό χωράφι τῆς ψυχῆς του.

Εἰδικότερα, γιά τήν χριστιανική ἀγωγή ὀφείλουμε νά γνωρίζουμε, ὅτι ὁ πρῶτος ναός τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἡ ἀγκαλιά τῆς μητέρας. Ἐλεγε ὁ ἅγιος Πορφύριος ὅτι: «Ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν ἀρχίζει ἀπό τήν ὥρα τῆς συλλήψεώς τους. Ἡ μητέρα πρέπει νά προσεύχεται πολύ, κατὰ τήν περίοδο τῆς κυήσεως, νά ζεῖ ἁγία ζωή». Καί συνέχιζε ὁ ὁσιος γέροντας: «Τό παιδί αἰσθάνεται στό βάθος τῆς ψυχῆς του τό πνευματικό χᾶδι πού εἶναι ἡ προσευχή, πού ἡ μητέρα του κάνει γι' αὐτό».

Τά πρῶτα βήματα τῆς χριστιανικῆς παιδαγωγίας εἶναι μία ζωγραφιά, μία

εἰκονίτσα. Νά τοῦ μάθουμε νά κάνει τόν σταυρό του. Νά τοῦ δείξουμε τό ναό. Νά εἰσέλθουμε μέσα, νά ανάψουμε τό κερί, νά ἀσπασθοῦμε τίς εἰκόνες. Φθάνουν αὐτά. Κατόπιν ἔρχεται ὁ τακτικός ἐκκλησιασμός, ἡ συχνή Θεία Μετάληψη.

Ἀργότερα, ἡ χριστιανική ἀγωγή καθίσταται στό ναό περισσότερο συστηματική. Ὁ ναός εἶναι τό βασικό σχολεῖο τῆς χριστιανικῆς παιδαγωγίας.

Ἐνα ἀπό τά πιό θαυμάσια παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ, πού περιέχει τό Εὐαγγέλιο εἶναι καί τό: «Ἄφετε τά παιδιά ... ἐλθεῖν πρός με» (Ματθ. 19,14), ὅπως ἤδη τονίσαμε. Αὕτη ἡ παραγγελία, ὡστόσο, ἀναφέρεται καί στή Θ. Λειτουργία, γιατί ἡ Λειτουργία εἶναι τοῦ Κυρίου καί Ἐκεῖνος εἶναι ὁ θεῖος Μυσταγωγός. Στή Θ. Λειτουργία, λοιπόν, πρό πάντων τά παιδιά, θά βροῦν τόν Χριστό. Ἔχει δέ ἡ τέλεσή της πολλά νά προσφέρει στή παιδική ψυχή. Ἡ παιδαγωγική της σημασία εἶναι μεγάλη, ἀπαλή, γαλήνια καί ὠφέλιμη. Τά πλούσια σύμβολα τῆς Θ. Λειτουργίας, οἱ ὕμνοι, ἡ μουσική, τά παραγγέλματα τοῦ διακόνου, οἱ ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέα, ἡ εὐλογία, ἡ εἰρήνευση, ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ λειτουργικὲς κινήσεις, τό κερί, τό θυμίαμα, τά ἄμφια, οἱ εἰκόνες, ὁ Ἐσταυρωμένος, ἡ Πρόθεση, ἡ Ἁγία Τράπεζα, τό Τέμπλο, ὁ Ἄμβων, τό Δεσποτικό, ὅλα ἔχουν κάτι νά ποῦν καί νά διδάξουν. Πρόκειται γιά τό καλύτερο καί ἐποπτικότερο θρησκευτικό μάθημα. Ἡ Θεία Λειτουργία δέν προσφέρει τόσο θεωρητική διδασκαλία, ὅσον κυρίως ζωή, βίωμα. Καί τό παιδί δέν ἀρέσκεται στή θεωρία. Τὴν ξεχνᾷ. Θέλει νά βλέπει, νά αἰσθάνεται, νά συμμετέχει.

Στὴν ὅλη, μάλιστα, χριστιανική παίδευση θά βοηθήσει καί ἡ ἐνεργὸς προσωπική συμμετοχή τῶν παιδιῶν στίς διάφορες στιγμές τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας. Τά μέγιστα βοηθᾷ ὅταν τό παιδί διακονεῖ στό Ἱερό Βῆμα ἢ ὅταν συμμετέχει καί ψάλλει στό ἀναλόγιο. Στό σημεῖο αὐτό μεγάλη εὐθύνη βεβαίως ἔχουν τόσο ὁ ἱερεὺς, ὅσο καί ὁ ψάλτης, ὥστε ἡ συμμετοχή τῶν παιδιῶν νά συντελεῖται μέ τὴν δέουσα προσοχή καί εὐλάβεια. Καί πρέπει νά γνωρίζουμε ὅτι ὅλα αὐτά πού τελοῦνται μέσα στό ναό καί κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Θ. Λειτουργίας γράφονται στό ὑποσυνείδητο τῆς παιδικῆς ὑπαρξης καί ἀποτελοῦν μεγάλο ἐφόδιο ζωῆς. Ἐλεγε ὁ ἀξιόλογος συγγραφέας Σολτζενίτσιν, ὅ,τι ἂν κάτι τόν κράτησε ὀρθοῦ στά κάτεργα πού τόν ἐξόρισαν καί δέν λύγισε, ἦταν οἱ ἀναμνήσεις του πού εἶχε ὡς παιδί ὅταν ἐκκλησιαζόταν καί βοηθοῦσε τόν ἱερέα στό Ἱερό Βῆμα.

Νά ξέρουμε, κατὰ συνέπειαν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν φύση της εἶναι κατ' ἐξοχὴν χῶρος τῶν νέων, γιατί μπορεῖ μέ τόν πιό οὐσιαστικό τρόπο νά πληρώσει τίς ὑπαρξιακὲς ἀνάγκες καί νά νοηματοδοτήσῃ τὴν ζωὴ τους. Τοῦτο, γιατί ἀκόμη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία διαρκὲς πρόσκλησις καί πρόκλησις γιὰ ὑπέρβαση, γιὰ διόρθωση λαθῶν, γιὰ κίνησις πρὸς τὰ ἄνω, γιὰ ὑπέρβαση τοῦ κακοῦ, τοῦ θανάτου, μιὰ κίνησις γιὰ ἀγάπη καί θεία ζωή. Καί ἐπειδὴ ὁ νέος εἶναι πάντα ἀνήσυχος, ἀσυμβίβαστος,

ἀναζητητής τῆς ἀλήθειας ἡ Ἐκκλησία τοῦ ταιριάζει. Εἶναι ὁ φυσικός χώρος ἕνεκα τοῦ δυναμισμοῦ καί τοῦ ἀγῶνα. Καί ὁ νέος ἄνθρωπος εἶναι ἕνας ἀγωνιστής τῆς ζωῆς. Θέλει τήν καταξίωση στή ζωή του.

Ἔτσι, λοιπόν, δέν θά σιωπήσουμε, δέν θά διστάσουμε. Θά μιλήσουμε γιά τόν Χριστό στά παιδιά μας καί βέβαια: α) Μέ σεβασμό στήν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ β) Μέ εἰλικρίνεια γ) Μέ παιδαγωγικό τρόπο, ἀνάλογα τήν ἡλικία του δ) Μέ κατανόηση στίς ἀπορίες του καί ε) Μέ πολλή ἀγάπη πάντοτε.

Ποτέ δέν θά παρουσιάσουμε ἕνα Χριστό «μπαμπούλα» πού ἐκδικεῖται τούς ἄτακτους καί τούς κακοῦς. Ὁ Χριστός πρέπει νά εἶναι ὁ Μεγάλος Φίλος τῶν παιδιῶν. Μᾶς διαβεβαίωσε ὁ Ἰδιος: «Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε» (Ἰω. 15,14). Ἐκεῖνος εἶναι πού μᾶς ἀγαπᾷ καί θέλει καί μᾶς περιμένει νά εἴμαστε πάντοτε κοντά Του.

5. Ἐπιπλέον, γιά τό ἱερό καθῆκον τῆς διαπαιδαγώγησης ὀφείλουμε νά ὑπογραμμίσουμε καί ὠρισμένες ἀκόμη ἀξίες. Αὐτές εἶναι:

α) Ἡ ἀξία καί ἡ σημασία πού ἔχει τό ἔγκαιρον τῆς ἀγωγῆς. Εἶναι ἀνάγκη νά ἀρχίζει ἡ ἀγωγή ἀπό μικρή ἡλικία, τότε πού ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀπαλὴ ὡς τό κερὶ καί διαπλάθεται καλύτερα. Ἔλεγε ὁ σπουδαῖος καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Σπ. Καλλιάφας, ὅτι τά πέντε πρῶτα χρόνια τοῦ παιδιοῦ παίζουν πολύ μεγάλο ρόλο στήν ὅλη διαμόρφωση τοῦ χαρακτῆρα (Σπ. Καλλιάφα, Τά πρῶτα πέντε παιδικὰ ἔτη, Ἀθῆναι 1956).

β) Ἡ σπουδαία ἀξία τοῦ ἐκκλησιασμοῦ ὅλης τῆς οἰκογένειας.

γ) Ἡ ἀξία τοῦ οἰκογενειακοῦ τραπεζιοῦ, ἰδιαίτερα τήν Κυριακή.

δ) Ἡ ἀξία τοῦ λεξιλογίου μας. Πολλές φορές παρατηρεῖται ἀκόμη ὅτι ἀπουσιάζουν τό «παρακαλῶ», τό «εὐχαριστῶ» καί τό «συγγνώμη».

ε) Ἡ ἀξία νά μάθουμε πρωταρχικά νά ἀκοῦμε τά παιδιά μας.

στ) Ἡ ἀξία τῶν προτύπων στή ζωή τῶν παιδιῶν. Τί πρότυπα δίδουμε; Γιατί, μή ξεχνᾶμε ὅτι ἰσχύει τό χρυσοστομικὸ ρητό: «Ὅταν τά ἀρχέτυπα ἠφάνισται, οὐδέ οἱ νέοι γίνονται θαυμαστοί» (PG 60, 189).

ζ) Ἡ ἀξία τῆς ἀπαγόρευσης, τοῦ «ὄχι», τοῦ δέν ἐπιτρέπεται.

η) Ἡ ἀξία τοῦ Κατηχητικοῦ Σχολείου.

θ) Ἡ ἀξία τῆς χριστιανικῆς κατασκήνωσης.

Τελικά τό παιδί γιά τόν γονιό, τόν παιδαγωγό, εἶναι σημεῖο θάλεγα: Εἴσοδος ἢ ὄχι,

στόν Παράδεισο.

6. Ασφαλώς και δεν διαφεύγει της προσοχής μας ότι στην διεξαγωγή της όλης αγωγής παρουσιάζονται και ειδικότερα προβλήματα. Όπως είναι:

α). Τά ψυχολογικά προβλήματα: Ένας στους τρεις μαθητές υποφέρει από κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα. Αρχίζει από τό άγχος και φθάνει έως την απογοήτευση, την κατάθλιψη και ακόμη μπορεί και σ' αυτή την αυτοκτονία.

β). Η κατανάλωση αλκοόλ: Είναι ανησυχητικό τό φαινόμενο, γιατί αρκετοί νέοι κάνουν χρήση του οίνοπνεύματος σέ διάφορες μορφές. Πίνουν είτε για νά διασκεδάσουν, είτε για νά νιώσουν μέλη της παρέας, είτε και για μίμηση των μεγαλύτερων.

γ). Τό κάπνισμα: Είναι ένα πάθος, τό όποιο επιφέρει φθορά της υγείας. Μία βλαπτική συνήθεια. Τά αίτια βέβαια πού αρχίζει ένα παιδί νά καπνίζει είναι πολλά. Είναι όμως σοβαρό ζήτημα.

δ). Τά ναρκωτικά: Ό,τι πιο χειρότερο. Είναι ένας κάκιστος έθισμός πού οδηγεί μέχρι και στόν θάνατο. Πρόκειται για μία αιχμαλωσία των νέων στίς ούσιες αυτές πού τους ξεγελούν και τους μπλέκουν στή διαφθορά ψυχής και του σώματος.

ε). Η βία: Μία κατάσταση μίσους, επίθεσης, κακίας έναντίον του άλλου μέ σοβαρότητες συνέπειες τραυματισμού ακόμη και θανάτου. Ός μή ωφέλε, τό φαινόμενο της βίας τά τελευταία χρόνια έχει φθάσει ανησυχητικά σέ μεγάλο βαθμό και παρατηρείται πλέον και έγκληματική συμπεριφορά στους άνηλικούς.

στ). Τό internet: Η άλόγιστη και ή άδιάκριτη χρήση των κινητών τηλεφώνων και όλων των άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης και πού έχουν δημιουργήσει μία κατάσταση έλλειψης προσωπικής επικοινωνίας των ανθρώπων, αλλά και τό χειρότερο ό,τι έρχονται ενώπιον των νέων και άισχρές και βλαβερές εικόνες για την ήθική τους υπόσταση.

Βέβαια για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των άνηλικών, ασφαλώς και γίνεται λόγος είτε για είσαγγελικές παρεμβάσεις και δικαστικές παραγγελίες, είτε για προληπτικά και κατασταλτικά άστυνομικά μέτρα, είτε για καθοδηγήσεις μέ ψυχολογικές μεθόδους και άλλα συστήματα άπόθησης και επίλυσης του λυπηρού αυτού φαινομένου στό χώρο των νέων. Όλα τά άνωτέρω, είναι καλά και χρήσιμα και άπαραίτητα. Όστόσο, λόγος για θρησκεία διαπιστώνουμε ό,τι άπουσιάζει. Η μαρτυρία, ή παρουσία και ευεργετική επίδραση των άπό την θρησκεία μας άρχών και άξιών δεν είναι στό προσκήνιο. Δεν όμιλούμε για τό άλλο αυτό ήθος πού προσφέρει τό Ευάγγελιο. Και όταν βέβαια μιλάμε για θρησκεία, έννοοΰμε την

ὁρθόδοξη χριστιανική διδασκαλία, ὅπως τήν ἐκφράζει ἡ Ἐκκλησία μας.

Διατυπώνουμε εὐθαρσῶς τήν θέση μας, ὅτι ἡ ἀπομόνωση ἢ ἡ ἐξορία τῆς θρησκείας καί δὴ τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς καί ἠθικῆς εἶναι μία ἀκραία στάση, μία παρανόηση καί μία μικρότητα στό ἀρχιτεκτόνημα τῆς παιδείας τῆς πορείας τῶν νέων. Δέν εἶναι ἐπιτρεπτόν, τό βάθος τῶν νοημάτων, ὁ πλοῦτος τῶν διδαγμάτων, τό θησαύρισμα τῶν ἀρετῶν πού βρίσκονται στήν χριστιανική διδασκαλία καί ἠθική, ν' ἀποσιωπῶνται καί νά τίθενται στό περιθώριο. Καί ἀσφαλῶς ἡ παραθεώρηση αὐτῆς τῆς θρησκείας ἔχει καί τίς συνέπειές της, τούς πικρούς καρπούς. Παρουσιάζονται ἀσφαλῶς κατά καιρούς μερικοί, πού διατυπώνουν ἀπόψεις ὀρθολογισμοῦ, ἀγνωστικισμοῦ καί ἄρνησης καί λέγουν: Τί τήν θέλουμε τήν θρησκεία; Τήν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου; Μᾶς ἀρέσουν τά συνθήματα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης 18ου αἰῶνα: ἐλευθερία, ἰσότητα, ἀδελφοσύνη. Αὐτά εἶναι καί ἀρκοῦν. Ὡστόσο, ἡ ἀπάντηση πρὸς αὐτούς, πού λέγουν αὐτά εἶναι, ὅτι λησμονοῦν παχυλῶς, ὅτι οἱ σπουδαῖες αὐτές ἔννοιες βρίσκονται στή Καινή Διαθήκη, δηλαδή, τά σταφύλια προέρχονται ἀπό τό ἀμπέλι τοῦ Θεοῦ καί αὐτό τό ἀμπέλι ἐνίοτε τό καταστρέφουν ἐν ὀνόματι μιᾶς κακῶς νοουμένης «ἐλευθερίας», «ἀδελφοσύνης» καί «ἰσότητας».

Ἄλλοι λέγουν ὅτι ὁ Θεός εἶναι μία ὑπόθεση ἄχρηστη. Υἱοθετοῦν τήν ἰδεολογία τοῦ J. P. Sartre, ὅπου στό βιβλίο του «Ὑπαρξισμός εἶναι οὐμανισμός», ἔγραφε ὅτι: «Θά συμπνίξουμε τόν Θεό. Δέν τόν χρειαζόμαστε». Ἐλεγε τοῦτο, χωρίς νά ἀντιλαμβάνεται, ὅτι προσπαθῶν νά συμπνίξει τόν Θεό συμπνίγει τόν ἄνθρωπο, φυγαδεύει τήν χαρά ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς καί βυθίζει τό ἄτομο καί τήν κοινωνία σέ ἀπύθμενο ὠκεανό ὁδύνης. Διότι, ὅπου λείπει ὁ Θεός, ἐκεῖ κυριαρχεῖ ἡ ἀβεβαιότητα, ὁ φόβος, ἡ καχυποψία, ὁ ἄκρατος ἐγωϊσμός πού μεταβάλλει τόν ἄνθρωπο ἐπιθετικό γιά τόν ἄλλον, σέ ἄσκηση βίας πρὸς τόν πλησίον.

*

7. Εἶναι γεγονός πλέον, ὅτι σχεδόν καθημερινά λαμβάνουμε πικρά πείρα τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς ἄθρησκης ἀγωγῆς τῶν νέων. Τό ἀπόφθεγμα ὅτι «χωρίς Θεό ὅλα ἐπιτρέπονται» ἰσχυρῶς ἰσχύει καί βλέπουμε τά θλιβερά ἀποτελέσματα.

Ἡ κακή συμπεριφορά τῶν ἀνηλίκων εἶναι ἀντικατοπτρισμός τοῦ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς σύγχρονης κοινωνίας. Ὅταν ἡ ἠθική παρακμή ἔχει γενικευθεῖ, ὅταν ἡ μετριότητα εἶναι στό προσκήνιο, ὅταν ἡ ἀπαξίωση τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς καθίσταται σύνηθες φαινόμενο, τότε τί νά περιμένουμε; Λυπούμεθα εἰλικρινά γιά τά ποικίλα φαινόμενα τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς, τῆς βίας, τῆς ἀναρχίας, τῆς ἐγκληματικότητας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἀλλά στό βάθος πρέπει νά

τό ξέρουμε καλά, ότι υπάρχει τό μεγάλο θέμα καί αυτό είναι ὁ πνευματικός λιμός στόν σύγχρονο ἄνθρωπο, ἄλλως τό ἔλλειμμα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Χίμαιρα θ' ἀποβαίνει ἡ τακτική ἐπίλυσης τοῦ προβλήματος μόνον μέ ἀστυνομικά μέτρα. Βεβαίως καί χρειάζονται τά μέτρα αὐτά, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἀλλά δέν ἀρκεῖ ἡ ἐφαρμογή τοῦ νόμου. Ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, ἡ ἐφαρμογή καί στίς ποικίλες παραβατικότητες τῆς νεολαίας, τό «dura lex sed lex». Ἀλλ' ἐάν πρόκειται νά λύσουμε τήν νεανική παραβατικότητα μέ τό «dura lex sed lex» δέν θά ὑπῆρχε ἀνάγκη ὑπαρξης τοῦ Εὐαγγελίου καί τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Χρειαζόμεθα, συνεπῶς, μία στροφή πρὸς τήν αἰώνια Πηγή. Δέν εἶναι ἀρκετό τό γνωστικό ἀντικείμενο καί οἱ ἀναλύσεις τῆς ψυχολογίας καί τῆς τεχνογνωσίας. Ἀναμφισβήτητα συντελοῦν καί οἱ ἐπιστημονικές αὐτές γνώσεις στήν ὅληπαίδευση, ἀλλά εἶναι ἀδήριτη ἀνάγκη, ἐκεῖ πού φθάσαμε, νά δοθεῖ καί ἡ πνοή τῆς πίστεως, τά εὐγενῆ ἰδανικά, τά ἠθικά πρότυπα. Ἡ ἄνευ Θεοῦ ξηρά μόνο γνώση δέν θά ἐπιλύσει ἐσωτερικές συγκρούσεις μεταξύ συνείδησης καί ζωῆς τῶν νέων. Θά ὑφίσταται πάντα μία δυσαρμονία, πού θά γεννᾷ πικρίες καί ἀπογοητεύσεις. Καί θά ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, τό βιβλικό λόγιο: «Θλίψις καί στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τό κακόν» (Ρωμ. 2,2).

Ἡ πληρότητα, ἐπομένως, μιᾶς σωστῆς παιδείας δίδεται καί μέ τήν χριστιανική ἀγωγή. Ἄν δέν τήν εἶχαμε, ἔπρεπε νά τήν βροῦμε. Ὅμως εἶναι δική μας. Τήν ἔχουμε, ὡς κληρονομιά καί ὡς πολῦτιμο θησαύρισμα. Ἐτσι ἡ προσευχή, ὁ ἐκκλησιασμός, ἡ παρουσία τοῦ ἱερέως στή σχολική κοινότητα, οἱ διαλέξεις, οἱ συνάξεις ἐκπαιδευτικῶν, γονέων, ἀποτελοῦν στοιχεῖα ὑγιоῦς παιδαγωγικῆς μορφώσεως.

Ὁ Πλάτων στόν διάλογό του μέ τόν Κρίτωνα γράφει: «Οὐ τό ζῆν περί πλείστου ποιητέον, ἀλλά τό εὖ ζῆν» (48, Β'). Ἡ ἀναζήτηση τοῦ «ἀγαθῶς ζῆν» εἶναι τό σημαντικότερο, πέρα ἀπό τό «ἀπλῶς ζῆν». Ἀλλά καί ὁ βιβλικός λόγος, ὁ τοῦ Χριστοῦ, λίαν ἀνώτερος: «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ. 4,4).

Στό σημεῖο αὐτό ἀξίζει νά παρουσιάσουμε δύο χρήσιμα ἱστορικά περιστατικά πού πολύ ἔχουν νά μάς διδάξουν. Τό πρῶτο: Μία ἡμέρα στήν ἀρχαία Ἀθήνα ὁ περίφημος φιλόσοφος ὁ Διογένης τί ἔκανε; Ἐνα παιδί πού βρισκόταν καί περπατοῦσε σ' ἕνα δρόμο τῶν Ἀθηνῶν μαζί μέ τόν παιδαγωγό του, μόλις τό παιδί τόν εἶδε, ἔσκυψε κάτω, πῆρε μία πέτρα καί τοῦ τήν πέταξε. Τότε ὁ φιλόσοφος δέν ἐπετίμησε τό παιδί ἀλλά ράπισε τόν παιδαγωγό, θέλοντας νά δείξει ὅτι ἐκεῖνος, ὁ δάσκαλος ἔφταιγε γιά τήν κακή συμπεριφορά τοῦ παιδιοῦ.

Τό δεύτερο: «Ἐνας σπουδαῖος διδάσκαλος, ἀφοῦ ἔζησε ἀρκετά χρόνια διδάσκων σέ

κάποια πόλη, πρόκειται να επιστρέψει στην πατρίδα του. Κατά την αναχώρησή του, οι μαθητές του, που είχαν συγκεντρωθεί για να τον αποχαιρετήσουν, τον παρεκάλεσαν τότε, να τους ειπεί ακόμη μερικά πράγματα. Έκεϊνος, πράγματι, τους μίλησε περί αγάπης, περί της έλεημοσύνης, της εργασίας, της χαράς, της φιλίας, της διάκρισης καλού και κακού. Όταν τελείωσε, τότε ένας μαθητής τον παρεκάλεσε να ομιλήσει και περί θρησκείας. Καί ο διδάσκαλος απήντησε: «Μά γιατί άλλο μιλούσα τόσην ώρα; Τί άλλο είναι ή θρησκεία παρά ή εφαρμογή όλων αυτών των αρχών; Ποιος μπορεί να χωρίσει την πίστη του από τά έργα του ή τις πεποιθήσεις του από την καθημερινή του ζωή»;

*

8. Άλλά ακόμη οφείλουμε να τονίσουμε ότι υπάρχει και ή άλλη πλευρά του λόφου. Υπάρχει και ή υγιής νεολαία. Πολλοί είναι οι νέοι και οι νέες που αγωνίζονται τον καλόν αγώνα της πίστεως, που διαπρέπουν στά γράμματα, στην έπιστήμη, στην τιμιότητα της εργασίας τους. Νέοι, άγνοί και καθαροί που εκκλησιάζονται, που βοηθούν σέ ιεραποστολικά κλιμάκια, σέ διακονήματα της Έκκλησίας. Νέοι μέ σεβασμό σέ αρχές και αξίες. Να γνωρίζουμε ότι οι νέοι μας δέν είναι κακοί. Στήριγμα χρειάζονται. Αγάπη θέλουν. Διαπαιδαγώγηση χρειάζονται.

Στό σημείο, λοιπόν, αυτό, ας ακούσουμε επιγραμματικά και μερικές συγκεκριμένες παραινέσεις για μιά όρθή διαπαιδαγώγηση:

1. Χρειάζεται να υπάρχει κατανόηση των παιδιών μας.
2. Ποτέ περιφρόνηση και άδιαφορία γι' αυτά.
3. Πολλή υπομονή στή διαπαιδαγώγηση.
4. Διάλογο μέ διακριτικότητα και ειλικρίνεια.
5. Μή διαφεύγει της προσοχής μας, ότι βασικό στοιχείο αποτελεί πάντοτε τό δικό μας ζωντανό παράδειγμα.
6. Η όλη άγωγή πρέπει να γίνεται μέ πολλή αγάπη, σωστή και άληθινή αγάπη.
7. Πάντοτε να υπάρχει ή αίσθηση, ότι τά παιδιά είναι δώρα του Θεού και όχι ιδιοκτησία μας.
8. Ποτέ μή τά καταρᾶσθε.

9. Πάντοτε καταφυγή στά γόνατα τῆς προσευχῆς καί ὅ,τι δέν μπορούμε ἐμεῖς νά ποῦμε στά παιδιά, νά τά λέμε στό Θεό.

10. Τό κορυφαῖο τῆς ἀγωγῆς εἶναι ὁ ζωντανός σύνδεσμος τῶν παιδιῶν μας μέ τόν Χριστό.

9. Ἐν κατακλείδι, ἡ χριστιανική παιδαγωγία, εἶναι ἀποδεδειγμένο, ὅ,τι αὐτή φέρει, τήν ἐσωτερική ἡρεμία στήν παραγμένη συνείδηση καί αὐτή ἐποικοδομεῖ τήν ἐπίγνωση τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Ὁ ἀρχαῖος συγγραφεύς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, στό ἔργο του «Παιδαγωγός» ἔγραφε: «Ἔστι δέ ἡ κατά Θεόν παιδαγωγία κατευθυνσμός (=κυβέρνηση) ἀληθείας εἰς ἐποπτεῖαν Θεοῦ καί πράξεων ἀγίων ὑποτύψεις ἐν αἰωνίῳ διαμονῇ» (PG 8, Z', 313). Καί ὁ μέγας Ἱεράρχης, ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, χαρακτηριστικά τόνιζε: «Δεῖ τοὺς γονεῖς ἅπαντας, τῷ Θεῷ, τά τεχθέντα τρέφειν παιδιά» (PG 54, 653), δηλαδή μία ἀνατροφή «ἐν παιδείᾳ καί νοουθεσίᾳ Κυρίου» (Ἐφ. 6,4), καθ' ὅτι, προσθέτει, ὁ θεοφόρος ἱερός πατήρ, «ψυχὴ παιδίου παντός χρυσοῦ τιμιωτέρα» (PG 60, 204)»._

